

Cəmilə ƏMİROVA

BMA-nın müəllimi və dissertantı
Ünvan: Bakı şəhəri, Ş.Bədəlbəyli küç. 98
Elmi rəhbər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Məmmədəliyeva Turan
E-mail: djamaamirova@mail.ru

XARİCİ PIANOÇULARIN YARADICILIĞINDA CAZ KLASSİKASININ TƏFSİRİ İLƏ BAĞLI BƏZİ MƏSƏLƏLƏR

***Xülasə:** Məqalədə Əhməd Camal, Bill Evans, Erol Qarner, Oskar Piterson, Çik Koria, Hörbi Henkok kimi musiqiçilərin ifasında caz standartlarının ifaçılıq xüsusiyyətləri işıqlandırılır. Onların üslub və pianoçuluq xüsusiyyətlərinin qısa xülasəsi göstərilir. Caz standartının tarixi əhəmiyyəti və caz tarixi çərçivəsində ifaçıların müasir təfsir xüsusiyyətləri təqdim edilir.*

***Açar sözlər:** caz musiqisi, caz standartı, xarici pianoçular, ifa tərz, caz pianizmi*

Özünəməxsus caz ifaçılığı məkanı olan Azərbaycanda cazla bağlı tədqiqat işləri həmişə aktualdır. Milli musiqişünaslıqda caz ifaçılığı mövzusuna bir sıra dəyərli tədqiqatlar həsr olunmuşdur. Onlardan milli fortepiano sənətinin tarixi və nəzəriyyəsi, o cümlədən caz probleminin ilk tədqiqatçısı kimi Lalə Rzayevanı, V. Mustafazadə və R.Babayev yaradıcılığının tədqiqatçısı kimi Rauf Fərhadovu, Azərbaycan caz musiqiçilərinin improvizasiyalarında harmonik dilin təhlilinin ilk tədqiqatçısı kimi Turan Məmmədəliyevanı qeyd etmək lazımdır. Bu məqalədə isə ilk dəfə olaraq Azərbaycan elmi musiqişünaslığında dünya caz pianoçularının ifalarının təhlili ilə bağlı məsələlər elmi müstəviyə çıxarılır. Təbii ki, araşdırma zamanı biz xarici ölkə tədqiqatçılarının işlərinə istinad etmişik.

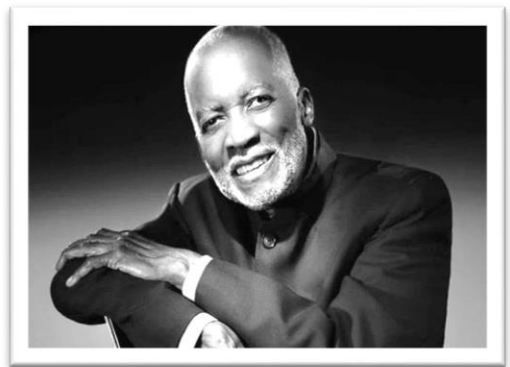
Ən geniş yayılmış mülahizələrə əsasən Qərb pianoçuluq məktəbi caz üslubunun mövcudluğu və inkişafı, onun əsas təmayüllərinin və ənənələrinin qurulması dövründə formalaşmışdır [3]. Öz inkişafı dövründə caz musiqiçilərinin yaratdığı musiqi kompozisiyaları klassik pianoçular üçün nümunə olaraq, onların fərdi təfsirləri üçün standartla çevrilmişdir. Onların sırasında müxtəlif interpretasiyalarda, tamamilə yeni rəqəsdə təqdim edilmiş *“Hanımeli gülü”* (*“Honeysuckle Rose”*), *“Payız yarpaqları”* (*“Autumn Leaves”*), *“Mənim axmaq ürəyim”* (*“My Foolish Heart”*), *“Karvan”* (*“Caravan”*) kimi kompozisiyaları qeyd edə bilərik. Caz ifaçılığı ilə bağlı standartlar daha çox improvizasiya sənətinin təşəkkülünün əsas xüsusiyyətlərinin ciddi və əsaslı surətdə müəyyən edildiyi *svinq* (Qeyd 1) üslubunun formalaşması dövründə inkişaf etmişdi. Caz aranjimançılarının və bəstə-

karlarının meydana çıxması melodiyalarda müəyyən formanın təamlığını yaratdı. Dyuk Ellinqton, Art Teytum, Errol Qarner, Oskar Pitersonun yaradıcılığında caz klassikası öz yerini tapdı və caz pianizminin bir hissəsinə çevrildi [1].

Bibop (Qeyd 2) üslubunun yaranması və musiqidə yeni üslub ifadə vasitələrinin peyda olması ilə caz klassikası həm harmoniya, həm də xarakterinə görə dəyişməyə məruz qaldı. Əsərlərin harmonik sxemi və melodik inkişafı istiqamətində işləmələr təhkiyə dilinin çətinləşməsinə gətirib çıxardı. Standartlar onların imkanlarını göstərən yeni səslənmə ilə yeni çalarlar əldə etdi. *Modal-cazın* (Qeyd 3), *kul-cazın* (Qeyd 4) yaranması ilə caz-rok üslubunun standartları yeni fortepiano caz məktəbinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi.

Caz klassikasının tarixinə nəzər salsaq görürük ki, bu tarix zamanın təsiri və dinləyicilərin üslub seçimi altında formalaşırdı. Caz standartlarının böyük hissəsi filmlərdən, musiqilərdən, klassik musiqidən əmələ gəlirdi [4]. Caz pianoçuları mövcud standartları müasir üslublar çərçivəsində yozmağa çalışaraq həm də öz daxili dünyagörüşü və bacarıqlarına uyğun olan fərdi ifaçılıq tərzini yaratmaqla standartları yenidən dərk etməyə çalışırdılar. Artıq təşəkkül tapmış məşhur melodiyanı başqa cür şərh etmək bacarığı ifaçı üçün çox çətin bir vəzifədir. Daxili interpretasiya faktorları pianoçu ustalığını müəyyənləşdirən məqamlardan biridir. Melodiyanın zənginliyini ötürmək bacarığı yeni icra standartları əsasında formalaşdırılmış üslub çərçivəsində qiymətləndirilməyə başladı. Bu zaman pianoçu orijinal versiyanın qorunub saxlanılmasına nə qədər yaxın olmağa çalışsa da, bununla belə ustalıq sərhədlərini genişləndirmək bacarığının nə qədər qiymətləndirildiyini də nəzərə alırdı. Beləliklə, standart belə müəyyən olunur: pianoçu mövzunun ilkin keçirilməsini təqdim edərkən formaya riayət etməyə çalışır, bununla da bəstəkarın zaman və dövrünə hörmətlə yanaşır, tədricən bu mövzunun çərçivəsindən kənara çıxır və melodiyanın motivləri və ya fraqmentləri üzərində “yeni” forma, bəzən isə məzmun yaradır [2].

Ötən illərin parlaq ifaçıları arasında yaradıcılığı və interpretasiyası caz ifaçılığının inkişaf tendensiyyalarını formalaşdırmış **Əhməd Camal (1930)** (Qeyd 5) və onun gözəl bitki adından götürülmüş **“Poinciana” (bəstəkar Net Saymon)** [3] kompozisiyası ifaçının eksentrik və oynaq təbiətini əks etdirən bilən parlaq xarakterə malikdir. Bu xüsusiyyətlər pianoçunun xarakterini və həyatına olan münasibətini çox aydın şəkildə əks etdirir. Kompozisiya ritmik-seksiya və fortepiano ansamblı üzərində qurulub və onlar bir-birini tamamlayır. Pianoçu çox ehtiyatla yüngül, qırıq-qırıq akkordlarla “cavab verir”. Əsas ritmik

bölmə şən bir mühit əmələ gətirən kontrabas və zərb alətləri vasitəsilə yaradılır. Əslində, lakonik vasitələrdən istifadə edərək Ə. Camal elə bir orijinal vəhdət yaradır ki, burada fortepiano ritm-seksiya ilə vahid orqanizm kimi çıxış edir. Bu kompozisiyada onun ifa üslubu və tərzı çox fərqlənir və onun ustalığını, eləcə də şah əsərlər yaratmaq bacarığı göstərilir.

Kədərli, amma yüngül əhval-ruhiyyə ilə aşılانmış **“Nə xəbər var”** (**“What’s new”** - **bəstəkar Bob Haqart**) [4] - kompozisiyası “Poinciana” bəstəsinin prinsipi ilə qurulmuşdur. Ə. Camal kompozisiyanın xarakterini çox gözəl interpretasiya edərək, incə çalarlardan və səs palitrasından yararlandığından fortepiano fakturası çox dolğun və zəngindir. Onun interpretasiyasında bu musiqi parçası çox parlaqdır və sanki “nəfəs alır”. Bu isə ümumilikdə caz pianoçuluğu üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Eyni zamanda o, həmişə müəyyən bir emosional əhval-ruhiyyə çərçivəsindən çıxmır və mövzunu “parlaq” şəkildə təfsir edir. Yüngül akkordlar, *staccato* ilə inkişaf edər-

kən, aydın ritm bir az ehtiyatlı və dəyişkən xarakter alır.

Bill Evans (1929-1980) (Qeyd 6) Əhməd Camaldan fərqli olaraq daha fəlsəfi və diqqətli ifa ilə seçilir. **“Debbi üçün vals”** (**«Waltz for Debby»**- **bəstəkar Bill Evans**) [5] - onun yaradıcılığında ən təsirli və işıqlı kompozisiyalardan biridir. B. Evans pianizmində materialın təqdimatında ustalığ və peşəkarlıq hiss olunur. Giriş çox sakit və kifayət qədər effektivdir. Lakin tədricən geniş passajlardan istifadə etməklə keçid baş verir. Bu zaman melodik naxışlar dəyişərək melodiyani həyəcan və əyləncə elementlər ilə zənginləşdirir.

Belə təəssürat əldə etmək üçün B.Evans poliritmiya və tematik material arasında pauzalardan istifadə edir. Kontrabas dərin və kar simli dalğalar ilə cavab verməklə kompozisiyanın təməlini qoruyub saxlayır və improvizasiya üçün hazırlıq bünövrəsini yaradır. O, çox sakit amma diqqətlə qısa, qırıq ifadələrlə melodiyanın tonunu inkişaf etdirir.

“Aləmin hissəsi” («Peace Piece» - bəstəkar Bill Evans)[6] əsəri Bill Evans pianizmi-

nə xas olan səs birləşmələrinin orijinal palitrası ilə fərqlənir. O, kompozisiya çalarlarını təsadüf prinsipi ilə qurur. Səs birləşməsini əlavə edir və bütün bunların qarşılıqlı əlaqə və gözəlliyini sanki kənardan müşahidə etmiş kimi nəzərdən keçirir. Kompozisiya öz üslubuna və ifa tərzinə görə impressionist incəsənətin ən gözəl nümunələrini xatırladır. Burada su səthinin parıltısını xatırladan, öz əhvalatından bəhs edən, axına qoşulmuş müəyyən melodik xəttin olmadığından ümumi lövhədən uzaqlaşdırılmış kimi duyulan kombinasiyalar var. Bu kompozisiyanın interpretasiyasına yanaşma məharəti B.Evansın musiqi və peşəkarlığının ən yaxşı göstəricisidir.

Təfsirçi və pianoçu kimi B.Evansın bu keyfiyyətləri **“Sən bahara inanmısan” (“You must believe in Spring” - bəstəkar Mişel Leqran) [7]** kompozisiyasında tam şəkildə özünü göstərir. İfaçının musiqisi və özünəməxsus təsirli şərh etmə qabiliyyəti öz nəfis təsviri ilə dinləyicilərin təxəyyülünü tamamilə ələ keçirir. Burada pianoçu kəskin ritmik sıçrayışlar və sürətli temp keçidlərinə müraciət etmir. O, mövzunu son dərəcə lakonik və çox orijinal şəkildə təqdim edir. Mövzunun ilk ifası, pianoçunun bütün imkanlarının ilk nümayişi də sayıla bilər. Zərif və incə melodiya Evansın ifasında dinləyicini təsirləndirir. Harmonik xəttin dolğunluğu, kompozisiyanın mənası və səslənən fakturanın zənginliyi interpretasiyanın fərqləndirici amilləridir. Öz improvizə “breyk”ində o, sərbəstdir və eyni zamanda melodiyanı xırda halqalara bölüb sürətlə sekvent şəkildə inkişaf etdirməkdə çevikdir. Kompozisiyaya zənginlik və zəriflik gətirən musiqi parçasının polifonikliyi xüsusi qeyd etmək lazımdır.

İncə və xarizmatik pianoçu **Eroll Luis Qarner (1923-1977)** (Qeyd 7) gözəl fakturalı ifaçılıq tərzini seçilir. O, melodiyanın sərhədlərini dəqiq təsvir edərək, kompozisiyaları çox zərif və mənalı şəkildə şərh etməklə öz münasibətini hiss olunmadan bildirir. **“Misti” (“Misty” - bəstəkar Eroll Qarner)[8]** - parlaq və sirli səslənən kompozisiyasıdır. Bu parlaq effekt yuxarı registrdən istifadə etməklə əldə olunur. E.Qarnerin ifaçılıq qabiliyyəti barədə danışaraq pianoçunun yumşaq və ifadəli səslənən barmaqlarını qeyd etmək lazımdır. Onun ifasında səslər palit-

rası çox parlaqdır, kompozisiyanın faktura dolğunluğu isə bütöv bir orkestrin səslənmə effektini yaradır.

“Karvan” (*“Caravan” – bəstəkar Dyuk Ellington*) [9] – kompozisiyası isə D.Ellingtonun təfsirində tamamilə fərqli rakursda göstərilir. Parlaq passajlar, sürətli temp əyləncəli və oynaq ifa tərzilə birlikdə yeni interpretasiya üsulunu nümayiş edir. Onun ifası cəsur və xarizmatik təfsir ilə fakturanın zənginliyini, melodiyanın parlaqlığını əks etdirərək pianoçunun oynaq və nazlı təbiətini vurğulayır.

E.Qarnerdən fərqli olaraq, **Oskar Piterson (1925-2007)** (Qeyd 8) xırda motor texnikasına diqqət yetirirdi, kompozisiyaları xırda bəndlərlə inkişaf etdirərək kompozisiyanın musiqi parçasının müxtəlif çalılarını əks etdirməyə çalışırdı. O, əhvali-ruhiyyəni və xarakteri qoruyaraq orijinala çox qayğı ilə yanaşırdı. Bu, xüsusiyyət Gersvinin interpretasiyalarında daha çox nəzərə çarpır.

“Bess, indi sən mənim Qadınımsan” (*“Bess, you is my Woman now”- C.Gersvinin “Porgi və Bess” operasından*) [10] kompo-

zisiyasında pianoçu musiqi xəttinin incəliyi və ifadəliliyi ilə öz üslubuna və dəst-xəttinə uyğunlaşır, musiqi parçasının emosional dərinliyini və incəliyini məharətlə göstərir. İfaçı səssiz tonlardan istifadə etməyə çalışır. İfada lirik axıcılıq, son dərəcə böyük səmimiliyi və musiqi xətlərin yumşaqlığı onun ifasının müsbət tərəfləridir.

“Karvan” [11] kompozisiyasının ifasında O.Pitersonun təfsiri E.Qarnerin çalğısından tamamilə fərqlənir. Kompozisiyasının genişliyini, yeni formasıyanın xüsusi çalarlarını və səslənməni təmin edən sərbəst temp nisbətlərini qeyd etmək lazımdır. D.Gillespinin ifasında pianonun ritmi kompozisiyanı planlı şəkildə inkişaf etdirən truba tərəfindən dəstəklənir. Məhz bu ritm nəbz duyğusu yaradır və kompozisiyanın strukturunu qoruyub saxlayır. Pianoçu harmonik fon tərkibində yüngül passajlardan, yüngül stakkato və müxtəlif bədii-ifadəli vasitələrdən istifadə edir. Fortepiano ilə truba qeyri-adi əhvali-ruhiyyə və obrazlar yaradır.

“Quş üçün blüz” (*“Blues for Bird- bəstəkar və ifaçısı Oscar Peterson*) [12] - Şeypur və pianonun təzadına əsaslanan, oynaq əhval-ruhiyyəni birləşdirən orijinal kompozisiyadır. Burada pianoçunun bütün texniki imkanlarını göstərən parlaq, qırıq-qırıq passajlar var. Pianoçunun dəliqanlı tonlu kompozisiyasını texniki dəqiqlik və məntiqi ardıcılıqla “dəstəkləməyə” çalışan şeypurun yüngül “cavabları” mükəmməl şəkildə uyğunlaşır. Blyuz üslublu fortepiano improvizasiyası

ilə seçilən bu parlaq kompozisiya çox fərqlənir. Musiqiçilərin koloritli və zərif ifası köhnə məktəbin ənənələrini göstərir, lakin eyni zamanda özünəməxsusluğunu itirmir və öz xüsusiyyətlərini təqdim edir. Nəfislik, zəriflik və daxili mədəniyyət insanın düşüncə sərhədlərini tamamilə genişləndirir. Səs palitrası çox dəqiq, kəskinidir. Pianoçu səsin tezləşdirilməməsinə deyil, sadəcə dinləyicini “parlaq” oyundan zövq almağa məcbur etməyə çalışdığından səslərin bütün palitrasını saxlamağa müvəffəq olur.

Qərb pianoçularının yeni nəslinin pianizmi ifadəli vasitələrin daimi axtarışı ilə şərtlənir. Onları fərqləndirən əsas cəhət böyük peşəkar hazırlıq və melodiyların şərhinə dərin yanaşma xüsusiyyətidir. Bu dərinlik fəjn elementlərinin təsiri və klassik ifaçılıq ənənələrinin sintezi ilə ötürülür.

Çik Koria (1941-2021) (Qeyd 9) haqqında danışsaq, onun pianoçuluğunu klassik ənənələrin və müasir səslənmənin parlaq vəhdəti kimi səciyyələndirmək olar. Onun ifası miqdarı milyonlarla müxtəlif çalarlara çatan səs gözəlliyi ilə seçilir. O, kompozisiya strukturunu polifonik səslə, xər elementlərdən istifadə edərək zənginləşdirir, Q.Hendelin İ.S.Baxın melodiylarını stilizə edir. Müasir səslənmə isə elektron alətlər, rok musiqi elementləri, etnik elementlərdən istifadə vasitəsilə əlavə olunur. Bundan əlavə o, başqa ölkələrin musiqi ritmlərini və motivlərini üzvi şəkildə birləşdirir və melodiylarda parlaq, rəngarəng ritmik çərçivəni vurğulayır. Onun ifası musiqinin genişliyi və keyfiyyəti ilə seçilir, bu da onu müasir dövrün digər pianoçuları sırasında fərqləndirir. Onun ifasında hər şey dəqiq mənti-

qə tabedir, harmonik və melodik tərkib kompozisiyaya forma tamlığı verərək onun əsasını təşkil edir. Onun improvizələri daxili quruluş keyfiyyətilə maraqlıdır.

The musical score is for a piece titled "Armandonun Rum-bası" (Armando's Rhumba) by Çik Koria. It is written for piano (pn.) and violin (vln.). The score is in 4/4 time and features a key signature of one flat (B-flat). The piano part is marked "NC" (Non-Crescendo) and the violin part is marked "pn. only". The score includes an "Intro" section and a main section labeled "A". The piano part is marked "NC" and the violin part is marked "pn. only". The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

Rəngarəng və parlaq İspan motivlərinin birləşməsi "**Armandonun Rum-bası**" ("**Armando's Rhumba**" - **bəstəkar Çik Koria**) [13] improvizasiyasının fərqli keyfiyyətlərindəndir. İnkişaf zamanı violin ansambl elementini əlavə edir deyə mövzu sanki çiçəkləyir. Kompozisiya pianoda yumşaq, plastik və tam səslənirsə, violində incə, kəskin notlar ilə seçilir və sol əlin aydın ritmik nəbzinin fonunda səslənir. Bədii baxımdan kompozisiya yüngül, zərif obrazlı və incə şəbəkəli kompozisiyadır. Pianizmin əsas fərqli keyfiyyəti Çik Koria materialın verilmə miqyasıdır. Onun ifasını orkestr gücü, melodik fakturanın səslənmə keyfiyyəti və faktura dolğunluğu səciyyələndirir.

"**İspaniya**" ("**Spain**" - **bəstəkar və ifaçı Çik Koria**) [14] - müəllif balladasıdır, lakin caz standartının başlanğıcı məşhur ispan bəstəkarı *Xoakino Rodriqonun* "*Aranxues konserti*"-ndən götürülmüşdür. Girişdə üslubuna görə qədim ispan rəqsi *Pasadoblu* xatırladan lirizm və sakitlik hökm sürür. Onun hərtərəfli istedadının xüsusiyyəti elektron klavişli alətlərdən istifadə olunması ilə əlaqədardır. Bu cingiltili və kəskin çalarlı xüsusiyyət ispan koloriti və ritmini göstərir. Beləliklə, bir kompozisiya strukturu çərçivəsində qədim ənənələrin və texnikanın ən yeni nailiyyətlərinin vəhdəti cəmlənib. Kastanyetlər fonunda ritmik nəbzın bir qədər canlanması İspan folklorunun xüsusiyyətlərini və kompozisiya estetikasının yeni-

ləşməsinə formalaşdırır. Qeyd etmək lazımdır ki, əgər *Armando's Rhumba* partiturasının səs zənginliyi ilə fərqlənsə, burada səs laylarının qalaqlanması, alətlərin və yeni ifadə vasitələrinin pianoçunun can atdığı yeni səslənmə xüsusiyyət vəhdəti xüsusi maraq kəsb edir.

“Kristal sükut” (*“Crystal Silence” - bəstəkar və ifaçısı Çik Koria*)[15] kompozisiyasında Ç.Koria düşüncə sərhədlərini genişləndirməklə caz improvizasiyası çərçivəsində və yeni rakursdan baxış bucağı altında yenilik yaratmışdır. Əsərin kompozisiya strukturu elektron alətlərin və vibrafonun səs effektlərinin üst-üstə qalanması ilə maraqlıdır ki, bu da kompozisiyaya səsin mistik illüziya keyfiyyətini və improvizasiya formasını əlavə edir. Pianoçu əlində harmonik bünövrəni saxladığı zaman onun əsasında saksofon özünün improvizasiyasını inkişaf etdirərək şəffaf fortepiano müşayiətini kölgədə qoymaqla orijinal zəng dalğaları səslənməsi yaradır. Bu “şəffaf” baza əsrarəngiz bir atmosfer yaradır və formal olaraq ümumi estetik konsepsiyayı qoruyur. Əslində bu, caz pianoçularının və ifaçılığının inkişaf tarixində yeni bir sözdür və bir daha caz ifaçılığı sənətinin daimi orijinal səs axtarışında olması və incəsənətin hərəkətinə çox tez reaksiya verməsi kimi cəhətini bir daha təsdiqləyir.

Hörbi Henkok (1940) (Qeyd 10) *caz-fyujn* (Qeyd 11) üslubunun əsasını qoyduğu ənənələrin davamçısı kimi, ifaçılıq konsepsiyası və bütövlükdə pianizm konsepsiyası ilə Çik Koriadan fərqlənir. Onun bədii ifadə vasitələrinin arsenalı daha məhduddur və lakonikliyi ilə fərqlənir. O, improvizasiyalarını klassik pianoçuluq və caz improvizasiyasının ənənələrinə əsaslanaraq qurur və bir neçə tematik əlaqə ilə məhdudlaşaraq sərbəst şəkildə şərh edir. O, melodiyanı öz caz-triosuna müxtəlif tərəflərdən sanki “səpələyərək” nəzərdən keçirir. Çik Koriadan fərqli olaraq, o, kompozisiyanın və ya orkestrin ifadəli harmonik formasına deyil, caz sənətinin yeni perspektivlərini göstərmək məqsədilə birləşmiş səs laylarının imkanlarını nümayiş etdirən səs effektlərinə və ritmik inkişafa diqqət yetirir.

“Bu mütləq belə deyil” (*“It ain't necessarily so” -bəstəkar C.Gersvinin “Porgi və Bess” operasından*) kompozisiyası *H.Henkokun təfsirində*)[16] orijinal həyatsevər əsərə yeni koloristik effekt və əhval-ruhiyyə gətirir. Sol əl partiyasındakı poliritmiyaya əsaslanan zərb alətlərinin müşayiəti sayəsində interpretasiya ehtiyatlı və inadkar xarakter alır. Pianoçunun sol əlinə müdaxilə edən müşayiət

aydın ritmik nəbz fonunda sürrealistik əhval-ruhiyyə yaradaraq saksofonun ifası ilə qarşılanır. Orta hissəyə yaxın piano öz potensialını aşkar etmək imkanı əldə edir, bu “kölgələr” - melodik və harmonik konsepsiyanın birgə oyunu şəklində təzahür edir. Pianoçu öz improvizəsini çox sərbəst şəkildə və bacarıqla qurur, kompozisiyanı öz əllərində saxlamaqla, dinləyicini sonadək gərginlikdə saxlayır. Amma maraqlıdır ki, o, kompozisiyanın formasını heç vaxt itirmir.

“Xameleon” (“Chameleon” -bəstəkar H.Henkok) [17] kompozisiyası çox aydın şəkildə onun adı ilə xarakterizə edilə bilsə də, tamamilə fərqli görünür, çünki elektron piano və ritm seksiyasının əsasını təşkil edir. H.Henkok öz ideyasını melodiyanın iki-üç kompozisiya halqaları ilə ifadə edərək çoxşaxəli və genişmiqyaslı kompozisiyalar yarada bilər. Graund-bit “yellənmə” effekti (*swing*) yaradır, pianoçu səs ilə sanki “ oynayır”, onu “sındırır”, sonra isə yenidən toplayaraq əsərin gedişini izləmək imkanı verir. Beləliklə, ifaçı küçə və maşınların çıxardığı cızıltı səslərindən istifadə etdiyi üçün səs öyrəşdiyimiz məcradan “sürüşür”.

“Qarpız insan” (“Watermelon Man” - bəstəkar H.Henkok) [18] - bu kompozisiya müəllif tərəfindən verilmiş izahatına görə küçədə atla arabanın hərəkətini canlandıran müşayiətçinin simasında onu yenidən yaratmaq cəhdidir. Bu zaman hiddətlənən publikanın səsi isə onun musiqi əsasına çevrilir. Burada da mövzu müxtəlifliyin genişliyi ilə fərqlənmədiyinə baxmayaraq saksofon və zərb alətləri məharətlə müşayiət edir və ifaya maraqlı bir forma verir. Fortepiano ifası eyni harmonik fiqur çərçivələri ilə məhdudlaşsa da arpeccio köməyi ilə genişlənir və kulminasiya anlarında xasiyyətinə görə daha inadkar olur. Əslində, kompozisiya strukturunun ritmik tərəfi güclü, onu formalaşdıran və yeni konseptual səslənmə yaradan bir hissəsidir.

Beləliklə, Qərb pianoçuları vərdislərinin və ifa tərzlərinin zəngin palitrası ilə fərqlənir, keçmiş və indiki məşhur pianoçuların timsalında caz tarixinin inkişafı çərçivəsində onların psixoloji və yaradıcılıq simasını tam açılır. İfaçıların hər birinin çalğısında caz klassikası öz orijinal cizgilərini əldə edir. Klassika mahiyyət etibarilə pianoçu üçün ifaçılıq simasını və yaradıcılıq fantaziyasını üzə çıxaran “lakmus” kağızına çevrilir. Musiqiçinin qabiliyyətləri, yeni bədiilik və ifadəlik axtarışlarının üzə çıxarılması sayəsində atonallıq, poliritmiya və s. üsullardan istifadə edərək XXI əsr çərçivəsində caz musiqi sənətinin irəliləyişi baş verir.

Qeydlər:

1. Svinq - XX əsrin 1930-40-cı illərində ABŞ-da yayılmış məşhur musiqi növüdür. Svinq kəlməsi '*swing feel*' ifadəsindən yaranmışdır ki, musiqidə vurğusuz və zəif taktı təmsil edir. Svinqə müraciət edən qruplarda adətən melodiyanı aranjemana uyğun olaraq improvizasiya edə bilən solo ifaçısı olur. Benni Qudmen kimi biqbend və bendliderlərin rəqs edilə bilən svinq təzi 1935-46-cı illərdə Amerikada populyar musiqinin dominant növündən olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, həmin dövrü svinq erası adlandırmışdılar. İngiliscə feil kimi "*to swing*" - yüksək dərəcədə

oynaq olan ifanı daha da güclü ifadə etmək üçün işlədilir. Lui Armstrong, Dyuk Ellington, Count Basie, Benny Qudmen, Artie Shaw, Qlenn Miller, Vudi Herman və Cab Calloway *swing* erasının önəmli ifaçılarıdır.

2. Bibop - XX əsrin 40 - cı illərinin əvvəllərində-ortalarında yaranmış caz üslubudur. Bibop və ya bop, melodik bir quruluşdan daha çox harmonik bir quruluş üzərində qurulmuşdur və sürətli templa improvizasiyayla xarakterizə edilən caz növüdür. 1940-cı illərin başlarında və ortalarında Amerika Birləşmiş Ştatlarında ortaya çıxmışdır.
3. Modal caz – məqam prinsipinə əsaslanan müasir cazın istiqamətidir.
4. Kul-caz - XX əsrin 40-ci illərin axırlarında formalaşan caz üslubudur. Kul-caz “sakit”, “soyuq”, ya da “ən yaxşı caz” kimi adlandırılmaqla ABŞ-ın Qərb sahilində, əsasən ağdərili musiqiçilər arasında yayılan müasir caz üslubudur. 1960-cı illərdə ən yüksək səviyyəyə çatıb.
5. Ahmad Jamal – Amerikanın caz pianisti və bəstəkar. Musiqi tənqidçisi Stenli Krauçun fikrinə görə Çarli Parkerdən sonra cazın inkişafına təsir etmiş ikinci adamdır. 50 il ərzində o, cazda ən uğurlu ifaçı statusunda qalmaqla idi. Müasir caz pianizminə güclü təsir göstərüb.
6. Bill Evans - pianoçu, bəstəkar kul-caz ənənələrinin davamçısı.
7. Eroll Luis Qarner - caz pianoçusu, bəstəkar, svinq ənənələrinin təmsilçisi.
8. Oscar Piterson - caz pianoçusu. Onun yaradıcılığı svinqdən bibopa keçid dövrü sayılır.
9. Çik Koria - caz pianoçusu. Caz-Fyujn üslubunun təmsilçisi.
10. Hörbie Hancock - caz pianoçusu, caz-fujn üslubunun təmsilçisi.
11. Caz-fyujn - XX əsrin 70-ci illərində formalaşmış caz üslubudur. Özündə bir çox caz üslubu və başqa musiqi üslublarını, məsələn pop, rok, folk, reggi, fank istiqamətlərini birləşdirmiş cərəyandır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Giddins H., S. Deveau., Jazz.-New York; W.W Norton & Company Inc., 2009, 720 p
2. Кинус Ю.Г. Джаз: Истоки и развитие. Ростов н/Д: Феникс, 2011. -491, [1] с.,+CD-диск.
3. Конен В.Д. Рождение джаза. М.: Советский композитор, 1984, 312 с, с ил.
4. Конен В.Д. Пути американской музыки. Очерки по истории музыкальной культуры США. Монография. М.: Музыка, 1977, 446 с.
5. Чугунов Ю.Н. Гармония в джазе. М.: Советский Композитор, 1988, 152 с.

SAYTOGRAFIYA:

1. Ahmad Jamal – Poincina
2. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=GB4XUnKleJY>
3. Ahmad Jamal - What's New
4. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=TQvIvb1S1EM>
5. Bill Evans-Waltz for Debby
6. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=dH3GSrCmzC8>
6. Bill Evans "Peace Piece"

- URL:<https://www.youtube.com/watch?v=Nv2GgV34qIg>
7. Bill Evans - You Must Believe In Spring
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=FTlKzkdW9I>
8. Erroll Garner plays Misty
URL:https://www.youtube.com/watch?v=P_tAU3GM9XI
9. Erroll Garner – Caravan
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=UEN8pbFDMcE>
10. Oscar Peterson- Bess is my woman now
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=4BIAVdcJl3s>
11. Oscar Peterson - - Caravan
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=4GVkJbwnnD0>
12. Oscar Peterson and Dizzy Gillespie - Blues For Bird
URL:https://www.youtube.com/watch?v=S_9oDG_f02M
13. Chick Corea - Armando's Rhumba
URL:https://www.youtube.com/watch?v=9KE_I6d5m9E
14. Chick Corea Spain
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=17nfCvr8U0s>
15. Chick Corea and Gary Burton - Crystal Silence
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=jxtbI1RbsFA>
16. Herbie Hancock- It Ain't Necessarily So
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=rcWmwPwIB5g>
17. Herbie Hancock-Chameleon
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=UbqQE4fpvdl>
18. Herbie Hancock - Watermelon Man
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=RzPZvKSdN7g>

Джамиля АМИРОВА

Педагог и Диссертант Бакинской Музыкальной
Академии имени Узеира Гаджибейли

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ДЖАЗОВОЙ КЛАССИКИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ ПИАНИСТОВ

Резюме: В статье даётся творческий облик таких ведущих представителей классического джазового пианизма, как Ахмад Джамал, Билл Эванс, Эрролл Гарнер, Оскар Питерсон, Чик Кория, Хёрби Хенкок. Помимо того, показан краткий обзор их стиля и черты пианизма, а также исполнительские особенности джазовых стандартов, представленные этими музыкантами. Раскрывается историческое значение джазового стандарта и его современное "истолкование" в рамках джазовой истории.

Ключевые слова: джазовая музыка, джазовый стандарт, зарубежные пианисты, стиль исполнения, джазовый пианизм

Jamila AMIROVA

Teacher and PhD candidate of Uzeir Hajibeyli BMA

**SOME ISSUES OF THE INTERPRETATION OF JAZZ CLASSICS
BY INTERNATIONAL PIANISTS**

Summary: *The article gives the creative portraits and performance features of such representatives of classical jazz piano as Ahmad Jamal, Bill Evans, Eroll Garner, Oscar Peterson, Chick Corea, Herbie Hancock. A brief overview of their style and pianistic features is given, as well as performance features of jazz standards presented by these musicians. The article presents the historical significance of the jazz standard and its modern "reading" within the framework of jazz history.*

Keywords: *jazz music, jazz standard, foreign pianists, performance style, jazz pianism*

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Afaq Rüstəmov
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
BMA-nın dosenti Turan Məmmədəliyeva